

Gheorghe MOLDOVANU

O TIPOLOGIE SOCIOLINGVISTICĂ A LIMBILOR

Pentru a face o anumită ordine în numărul enorm¹ de limbi vorbite actualmente pe glob specialiștii au recurs la clasificarea acestora², pornind de la diferite criterii.

În consemnările de față încercăm a schița o tipologie a limbilor din perspectiva sociolingvistică. Demersul se întemeiază pe concepția despre caracterul social al limbii (Whitney, 1901, p. 401-404; Meillet, 1921, p. 1-18; Saussure, 1962, p. 25-30), potrivit căreia toate faptele de limbă (atât cele sincronice, cât și cele diacronice) se află într-o relație constantă cu societatea³.

Clasificarea sociolingvistică a limbilor are mai mult decât o valoare teoretică generală, în măsura, firește, în care obiectul de studiu al lingvisticii este comunitatea socială sub aspectul său lingvistic (Calvet, 1998, p. 122). În această ordine de idei, rostul unei asemenea tipologii este determinat de utilitatea și eficacitatea socială a acesteia, cu alte cuvinte – de aplicarea ei practică, cel puțin în domeniul politicilor lingvistice.

Spre deosebire de clasificarea genealogică, în care încadrarea, în acest sens, unei limbi este definitivă, fără a se schimba în procesul evoluției limbii, tipologia sociolingvistică nu este imuabilă: ea reprezintă direcția pe care mul-

te limbi (varietăți) – regionale și sociale – au străbătut-o în trecut și drumul pe care sunt angajate astăzi altele. În acest context, ceea ce are o importanță deosebită este problematica generală. Limbile (varietățile) pot fi considerate regionale într-un anumit moment și sociale în altul. Statutul unei limbi (varietăți) depinde, în mare, de atitudinea și de comportamentele sociale în raport cu ea.

Tipologia sociolingvistică a limbilor este de natură dicotomică (de exemplu: limbă oficială / limbă nonoficială), deși în unele cazuri se operează cu categorii mai mult sau mai puțin izolate. Este de menționat că unele tipuri de limbi se întâlnesc rareori în stare pură în realitatea lingvistică. Deseori se observă că situațiile concrete sunt mult mai complicate decât sistematizările teoretice simplificatoare.

Principiile care stau la baza clasificării sociolingvistice sunt atât de ordin lingvistic, cât și extralingvistic.

Astfel, pornindu-se de la criteriul provenienței teritoriale se face distincție între **limbă indigenă (autohtonă)** – originară – și **limbă neautohtonă (imigrantă)**, impusă din exterior într-un anumit teritoriu (Kloss, 1968, p. 71). Situația în care limbile autohtone sunt utilizate ca limbi oficiale într-un stat este numită **endoglosie**, iar situația în care rolul respectiv îl joacă o limbă imigrantă – **exoglosie** (Kloss, *ibidem*). În realitate, se întâlnesc state totalmente endoglosice (în care una sau mai multe limbi indigene au statut de limbă oficială), totalmente exoglosice (în care nici una din limbile indigene nu se utilizează ca limbă oficială) și parțial exoglosice (în care statutul de limbă oficială

este atribuit unei limbi imigrante și unei limbi indigene). Prin definiție, statele parțial exoglosice sunt în același timp parțial endoglosice⁴.

Dicotomia limbă indigenă / limbă imigrantă este relevantă din mai multe puncte de vedere. De exemplu, caracterul de limbă indigenă ori imigrantă al unei limbi este menționat de către U. Weinreich printre factorii nonstructurali care influențează interferența lingvistică (Weinreich, 1970, p. 3-4).

În funcție de criteriul ariei de utilizare se face distincție între **limba vernaculară (locală)** și **limba vehiculară (de comunicare interetnică)**. Limba vernaculară servește ca mijloc de comunicare într-o comunitate lingvistică restrânsă și dispune de un grad redus de normare, în timp ce limba vehiculară mediază comunicarea între diferite comunități eterogene din punct de vedere lingvistic.

În literatura de specialitate noțiunea de limbă vehiculară este înlocuită adesea cu un termen mai tehnic, **lingua franca**⁵. În condițiile unei societăți multilingve⁶ unul din idiomurile vorbite de către o parte a comunității sau chiar o limbă imigrantă, devine, fie prin forța circumstanțelor, fie prin alegerea deliberată a membrilor societății, limbă vehiculară la nivelul unor anumite comunități lingvistice sau chiar la scară națională. Acest fapt implică o anumită discriminare în raport cu celelalte limbi și comunități lingvistice, discriminare care poate fi totuși explicabilă, dacă este nevoie să se creeze și / sau să se mențină un cadru de comunicare translinguală și transculturală. Astfel, germana a devenit limbă de comunicare în Imperiul Austriac, rusa devenise limbă

de comunicare interetnică în fosta Uniune Sovietică, iar hindi a devenit limba de comunicare în India. În fiecare dintre aceste țări erau prea multe comunități lingvistice mari pentru a fi posibilă egalitatea lor la nivel național.

Situația este de altă natură în comunitățile bi- sau trilingve. În mediul acestora nu se cere impunerea unei singure limbi ca limbă națională și învățarea ei de către toți cetățenii. Ele pot funcționa astfel încât, deși bilingvi la nivel național, cetățenii luați în parte să rămână monolingvi în viața cotidiană. E, mai ales, cazul grupurilor lingvistice separate prin granițe geografice nete, acolo unde forma de guvernământ este federală, astfel încât țara, în totalitate, poate fi numită bilingvă, iar statele constituente sunt reduse la teritorii cu o singură limbă și sunt deci monolingve. De exemplu, în Elveția guvernul federal este bi- sau chiar trilingv, în timp ce statele componente sunt practic monolingve, Geneva folosind franceza, Zürich – germana, iar Ticino – italiana.

În funcție de numărul indivizilor unei comunități lingvistice care utilizează o anumită limbă se face distincție între **limba majoritară** (limba populației autohtone majoritare) și **limba minoritară** (regională). Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare (din 1992) le definește ca limbi „...folosite în mod tradițional într-o anumită zonă a unui stat de către cetățenii aceluși stat care constituie un grup numeric inferior restului populației statului și diferite de limba (-ile) oficială (-ale) a (ale) aceluși stat; ea nu include nici dialectele limbii (-ilor) oficiale a (ale) statului, nici limbile migranților” (art. 1).

Din punctul de vedere al gradului de normare se opun **limba standard** și **limba nonstandard**. Limba standard este considerată în sociolingvistică drept variantă a unei limbi deosebită de variantele folosite în vorbirea obișnuită, acceptată și recunoscută de întreaga comunitate ca fiind forma corectă ce servește drept model de referință. (Ferguson, 1962, p. 23-27; Stewart, 1968, p. 531-545; Baylon, 1991, p. 74).

În comunitățile lingvistice mici această normă este recunoscută în mod spontan de membrii comunității, fără a fi nevoie de un proces de standardizare, iar în comunitățile lingvistice care includ zeci de mii sau milioane de locuitori este necesară, pentru menținerea formei corecte a limbii, o intervenție din exterior asupra acesteia, o intervenție care ar cuprinde mai multe etape, cum ar fi: 1) selectarea variantei de prestigiu⁷, 2) codificarea⁸ și difuzarea normei prin intermediul gramaticilor⁹, dicționarelor, mass-media, 3) determinarea domeniilor de funcționare și 4) acceptarea de către populație a variantei selectate ca limbă națională (Garvin, 1959, p. 28-31; Hudson, 1987, p. 33)¹⁰. Varietatea standard devine, în acest caz, asociată unor instituții (guvernului, sistemului de învățământ, instituțiilor religioase și culturale), precum și valorilor și scopurilor pe care acestea le reprezintă¹¹.

Este de menționat faptul că nu toate limbile au varietăți standard. Subliniem, de asemenea, că acolo unde există o varietate standard aceasta nu înlocuiește neapărat varietățile nonstandard din repertoriul lingvistic al comunității. Or, pot exista și câteva varietăți standard¹²

competitive în interiorul aceleiași comunități lingvistice. B. Havránek, definind natura unei limbi standard, o descrie ca având stabilitate și flexibilitate (Havránek, 1938, p. 151-156). Faptul nu constituie un aspect specific limbii, ci marchează orice normă a limbii, chiar a normei comunității lingvistice primare. Stabilitatea este corespondența diacronică a uniformității, în timp ce flexibilitatea este corespondența diacronică a diversității. Când o normă a unei limbi vii este stabilă și uniformă, ea asigură, pentru vorbitorii săi, un cadru variabil de elasticitate și de diversitate.

E de remarcat și faptul că varietățile nonstandard pot suferi un proces de standardizare, iar varietățile standardizate își pot pierde acest caracter, întrucât vorbitorii nu le mai consideră demne de codificare și de cultivare. Cu alte cuvinte, standardizarea nu este o însușire a unei limbi *per se*, ci un tratament social specific, în condițiile unei diversități sociale și ale necesității unei elaborări simbolice.

Rolul de limbă standard poate fi îndeplinit uneori de o limbă **clasică**, limbă ce nu mai este maternă pentru comunitatea respectivă, ci a fost standardizată cu secole în urmă și este însușită prin sistemul de învățământ¹³.

Tipologia sociolingvistică a limbilor ar fi incompletă dacă la analiza situației lingvistice din orice țară nu s-ar lua în considerație și alte variabile. Una dintre acestea este distincția între limbile care sunt recunoscute ca **limbi oficiale** și cele care nu sunt recunoscute ca atare (**limbile nonoficiale**). O subdiviziune a limbilor efectuată după statutul lor legal prefigurează

următoarea ierarhie: recunoașterea limbii ca limbă oficială a națiunii; recunoașterea statutului oficial al limbii într-o unitate regională importantă; promovarea limbii de către autorități în diferite moduri (folosirea în sistemul de educație, în administrația locală, în anunțuri publice etc.), deși aceasta nu se bucură de statutul unei limbi oficiale la nivel național; tolerarea limbii în sfera privată (școli private) și interzicerea limbii.

Statutul de limbă oficială se instituie, de obicei, prin Constituție. Limba oficială este folosită de către autoritățile statale și de drept în comunicarea orală și pentru redactarea documentelor oficiale, se utilizează ca limbă de predare în învățământul de stat, în mass-media, iar pe plan extern – în relațiile cu alte state.

fiind în același timp limba oficială a statului, pe când limba găgăuză este limba națională a minorității găgăuze, are statut de limbă oficială regională, dar nu este limba oficială a Republicii Moldova.

Analiza situațiilor lingvistice concrete din Africa francofonă demonstrează existența unei game variate de relații între limba oficială și limba națională. După cum se vede și din acest tabel, unele state (Burkina Faso) consideră că toate limbile vorbite pe teritoriul lor sunt limbi naționale, altele (Republica Africa Centrală) au ales în calitate de limbă națională o singură limbă din multitudinea de idiomuri vorbite. O altă categorie de state (Guinea) atribuie statutul de limbă națională unui număr limitat de limbi, iar în alte state (Ciad) nici una din limbile indigene nu este considerată limbă națională.

Limbi oficiale și limbi naționale (Câteva exemple)			
	Limbi vorbite	Limbi oficiale	Limbi naționale
Burkina Faso	70	franceza	70
Burundi	1	franceza, kirundi	kirundi
Republica Africa Centrală	65	franceza	sango
Guinea	20	franceza	8
Ciad	100	franceza	0

Limba oficială nu se identifică cu **limba națională** – limbă a unui grup etnolingvistic (nu în mod obligatoriu a națiunii majoritare) al cărei uz este recunoscut legal în țara a căreia îi aparține grupul respectiv. De exemplu, în Republica Moldova limba română este limba națională a populației majoritare

În situațiile descrise mai sus noțiunea de limbă națională reflectă realități lingvistice diferite: 1) în Burundi sau în Republica Africa Centrală limba națională poate fi utilizată ca limbă de predare în sistemul de învățământ, în administrația publică și poate, astfel, înlocui

franceza în aceste domenii de activitate. Atribuirea statutului de limbă națională unui număr limitat de limbi (Guinea) poate duce la utilizarea acestora ca limbi regionale, limba oficială îndeplinind în atare situații funcția de limbă de comunicare între regiuni. 2) Dimpotrivă, în situația în care toate idiomurile vorbite într-un stat sunt considerate limbi naționale (Burkina Faso), aceste idiomuri nu au nici o șansă să obțină un statut real. În primul caz, statutul de limbă națională oferă posibilități concrete de promovare a limbilor respective prin intermediul unei politici lingvistice echilibrate, în al doilea caz, statutul de limbă națională are un caracter pur simbolic și nu contribuie în nici un fel la modificarea situației sociolingvistice.

W.A. Stewart (Stewart, 1968, p. 540-541) enumeră 10 funcții pe care o limbă (o varietate) le poate îndeplini în societate¹⁴. Pentru o tipologie sociolingvistică a limbilor cât mai adecvată este util să adăugăm la ele și funcția de **limbă de lucru** (Kloss, 1968, p. 80; Ostrower, 1965, p. 407-430), noțiune mai puțin răspândită în literatura de specialitate, dar care reflectă o realitate lingvistică incontestabilă.

Limba de lucru se opune într-un anumit sens limbii oficiale. În unele cazuri una și aceeași limbă îndeplinește – în același timp – funcția de limbă oficială și funcția de limbă de lucru, în alte cazuri – limba oficială poate să nu aibă și statut de limbă de lucru. De exemplu, limbile oficiale ale Națiunilor Unite sunt engleza, franceza, spaniola, rusa, chineza și

araba, însă doar engleza și franceza sunt limbi de lucru. Și invers – la Consiliul Europei doar franceza și engleza au statut de limbă oficială, însă pot fi utilizate, de la caz la caz, și alte idiomuri în calitate de limbi de lucru (germana, italiana, rusa).

După modalitatea și momentul achiziției, unele limbi au caracter de **limbă maternă** sau **primă limbă**, iar altele – **de limbă secundă**. Limba maternă este limba însușită în fragedă copilărie, în țara de origine, în mod spontan, firesc, în mediul familial. Locutorii acestei limbi sunt numiți nativi. Limba secundă este oricare altă limbă însușită ulterior și utilizată în diverse circumstanțe.

În sociolingvistică se operează și cu noțiunea de limbă comună¹⁵ sau koiné¹⁶. Limba comună se opune varietăților regionale și este, în acest sens, un fel de *lingua franca*, îndeplinind rolul de limbă de comunicare supraregională pe un anumit teritoriu. Ea este actualizată prin ansamblul formelor utilizate de vorbitorii unei limbi sau prin dialecte înrudite.

Tipologia sociolingvistică a limbilor, schițată în această lucrare, nu are pretenția exhaustivității. Însă poate fi utilă studiului limbii în societate și, mai ales, la descrierea și analiza situațiilor lingvistice, precum și la elaborarea și promovarea politicilor lingvistice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Baylon, Chr., *Sociolingvistică: societate, limbă și discurs*, Paris, Nathan, 1991.

2. Calvet, L.-J., *La sociolingvistică*, Paris, Presses Universitaires de France, 1998.

3. Coșeriu, E., *Socio- și etnolingvistica. Bazele și sarcinile ei*, în: *Anuar de lingvistică și istorie literară*, Iași, 1992-1993, Tomul XXXIII, p. 9-29.

4. Ferguson, Ch., *The language factor in National Development*, în: *Anthropological Linguistics*, 1962, 4, p.23-27.

5. Garvin, P.L., *The standard language problem: concepts and methods*, în: *Anthropological Linguistics*, I, 1959, p. 28-31.

6. Havránek, B., *Zur Problem der Norm in der heutigen Sprachwissenschaft und Sprachkultur*, în: *Actes du IY-ème Congrès International des Linguistes*; Copenhaga, 1938, p. 151-156.

7. Hudson, R.A., *Sociolingvistică*, New-York, Cambridge University Press, 1987.

8. Kloss, H., *Notes concerning a language-nation typology*, în: J. A. Fishman, Ch. A. Ferguson, J. Das Gupta (eds.), *Language problems of developing nations*, New York, London, Sidney, Toronto: John Wiley and sons inc., 1968, p. 69-85.

9. Ostrower, A., *Language, Laws and Diplomacy*, Philadelphia, Pennsylvania, vol. I, 1965.

10. Meillet, A., *Linguistique historique et linguistique générale*, I, Paris, 1921.

11. Saussure, F., *Cours de linguistique générale*, publié par Ch. Bally, A. Séchéhaye et A. Riedlinger, Genève, 1962.

12. Stewart, W. A., *A sociolinguistic Typology for describing National Multilingualism*, în: Fishman, J.A. (ed.), *Readings in Sociology of Language*, The Hague, Mouton, 1968, p. 531-545.

13. Weinreich, U., *Languages in Contact. Findings and Problems, seventh printing*, The Hague-Paris, 1970.

14. Whitney, W. D., *Language and the Study of Language*, New York, Scribner's, 1901.

NOTE

¹ Numărul limbilor vorbite actualmente pe glob se estimează la 6800. Această cifră este aproximativă, întrucât existența unor limbi a fost descoperită abia recent și nu este exclus ca în zone izolate să se vorbească limbi încă necunoscute. Pentru mai multe detalii vezi: Leclerc, J., *Amenagement des langues dans le monde*, în: <http://www.tlfq.ulaval.ca/axl/Langues/diversite.htm>.

² O schiță de istorie privind clasificarea genetică, tipologică și spațială a limbilor poate fi găsită în lucrarea lui I. Lobiuc *Contactul dintre limbi*, Iași, Universitatea A. I. Cuza, 1998, vol. 1, *Istoricul teoriilor și metodologiilor*, p. 156-167. Vezi de asemenea: E. Slave, *Clasificarea genealogică a limbilor*, în: *Tratat de lingvistică generală*, București, Editura Republicii Socialiste România, 1971, p. 480-489; A. Ionașcu, *Clasificarea tipologică a limbilor*, ibidem, p. 449-479.

³ Cu toate că relația dintre limbă și societate a fost investigată pe larg de școala sociologică franceză, începând cu deceniul al șaptelea al secolului trecut se creează o nouă disciplină – sociolingvistica, „știința diferențelor diastratice în diferite tipuri de discursuri, a funcției și structurilor lor în relație cu structurile sociale sau socioculturale din comunitățile lingvistice” (Coșeriu, E., *Socio- și etnolingvistica. Bazele și sarcinile ei*, în: *Anuar de lingvistică și istorie literară*, Iași, 1992-1993, Tomul XXXIII, p. 26). Bazele sociolingvisticii actuale au fost puse de W. Labov, J. Gumperz și D. Hymes. În timp ce E. Coșeriu reduce domeniul sociolingvisticii la varietatea diastratică (diferențe între modalitățile de comunicare în funcție de straturile sociale), W. Labov include în această disciplină și diferențele diafazice (diferențe între tipurile de modalitate expresivă în funcție de tipurile de circumstanțe ale vorbirii). Pentru mai multe informații vezi: W. Labov, J. Gumperz, D. Hymes (eds.), *Directions in Sociolinguistics*, New York, 1972. Vezi de asemenea: W. Labov, *The social stratification of English in New York*, Philadelphia, 1972.

⁴ Drept exemple de state endoglosice pot servi statele-națiune, cum ar fi Germania, Portugalia, Danemarca etc. State parțial exoglosice / endoglosice întâlnim în special în Asia, unde limba engleză este utilizată pe același plan cu limbile indigene: hindi (India), malaieza (Malaiezia) etc. Statele exoglosice pot utiliza ca limbă oficială o singură limbă imigrantă (Haiti – franceza) sau două (Somalia – engleza și italiana, Camerun – engleza și franceza).

⁵ Latina a servit ca lingua franca în Occidentul medieval; în Peninsula Balcanică, acest rol l-a jucat greaca. Actualmente araba clasică sau literară servește drept limbă de comunicare între comunitățile lingvistice din lumea arabă care folosesc în comunicarea cotidiană diferite varietăți dialectale ale arabei literare.

⁶ În ceea ce privește limba sau limbile materne folosite de cetățenii unui stat, Heinz Kloss distinge următoarele trei tipuri principale de comunități lingvistice: tipul A monolingv (Islanda, Portugalia), tipul B bi- sau trilingv (Belgia, Canada, Elveția) și tipul C multilingv. În opinia autorului, numărul trei pare să reprezinte numărul maxim de limbi care pot fi plasate pe picior de egalitate în calitate de limbi oficiale ale națiunii, iar problemele cotidiene ale administrației unei țări și chiar procedurile sale legislative ar fi în scurt timp încalcate și ineficiente, dacă ar fi tratate în mai mult de trei limbi. Pentru mai multe detalii vezi: Heinz Kloss, *Types of Multilingual Communities: A discussion of Ten Variables*, în: Stanley Lieberman (ed.), *Explorations in Sociolinguistics*, Indiana University, Bloomington, The Hague, 1966, p. 7-18.

⁷ Prestigiul este un subiect care merită o discuție mai detaliată decât o putem face aici. Prestigiul poate fi rezultatul unuia sau al câtorva factori: moștenirea literară bogată, gradul înalt de modernizare a limbii, poziția internațională recunoscută sau prestigiul vorbitorilor săi.

⁸ Termenul codificare desemnează descrierea explicită a codului lingvistic sub forma unei ortografii, a unei gramatici ori a unui dicționar.

⁹ Merită menționat faptul că elaborarea primelor gramatici și a dicționarelor limbilor moderne au coincis cu perioadele de vârf ale dezvoltării economice și politice a țărilor respective, în secolele al XY-lea și al XYI-lea. Un caz tipic îl constituie prima gramatică spaniolă, *Grammatica de la Lengua Castellana* a lui Nebrija, din 1492, dedicată reginei Isabella și numită *a compañero del imperio*. Prima academie, urmărind eliminarea „impurităților” unei limbi, se integra în aceeași mișcare, e cazul consacrării Florenței și a dialectului ei toscan ca model al italienei. Aceasta a fost Accademia della Crusca din 1582, care a reprezentat modelul suprem pentru Académie Française din 1635, fondată de cardinalul Richelieu. Vicleanul cardinal a dictat regulamentul Academiei, fără nici un dubiu, ca o parte a tacticii sale de centralizare politică, cerând membrilor ei să muncească cu toată grija și hărnicia, pentru a da reguli precise limbii franceze și pentru a o face aptă să trateze problemele artelor și științelor. Exemplul a fost urmat, printre alte țări, de Spania (1713), de Suedia (1739) și de Ungaria (1830). Cele mai importante roade vizibile ale academiilor au fost dicționarele, începând cu primul dicționar monolingv cunoscut, *Vocabolario degli Accademici della Crusca* (1612).

¹⁰ Analiza acestor etape de standardizare este unanim acceptată de sociolingviști. Pentru mai multe detalii și exemple vezi de asemenea: Garvin, P. L. & Mathiot, M., *The urbanisation of the Guarani language: a problem in language and culture*, în: A. F. C. Wallace, (ed.) *Men and Cultures*, Philadelphia, University of Philadelphia Press, p.

783-790; Hall, R. A. Jr., *Pidgins and creoles as standard languages*, în: Pride, J.B.&Holmes, J. (eds.) *Sociolinguistics*, Harmondsworth, Middx: Penguin, 1972, p. 142-154.

¹¹ Iată o interesantă mărturisire sociolingvistică „avant la lettre” despre raportul dintre standard și varietate. Ea aparține lui Rivarol și face parte din discursul său de recepție la Academia din Berlin, *Discours sur l'universalité de la langue française*, din 1783: „Les changements et les révolutions de la langue étaient si brusques que le siècle où on vivait dispensait toujours de lire les ouvrages du siècle précédent. [...] à travers ces variations on voit combien le caractère de la nation influait sur elle: la construction de la phrase fut toujours directe et claire. La langue française n'eut donc que deux sortes de barbaries à combattre: celle des mots et celle du mauvais goût de chaque siècle. [...] On eut une langue pauvre et décousue où tout fut arbitraire, et le désordre régna dans la disette. Mais quand la monarchie acquit plus de force et d'unité, il fallut refondre ces monnaies éparses et les réunir sous une empreinte générale, conforme d'un côté à leur origine et de l'autre au génie même de la nation... Le bon goût ne se développa tout entier que dans la perfection même de la société, la maturité du langage et celle de la nation arrivèrent ensemble.

En effet, quand l'autorité publique s'est affermie, que les fortunes sont assurées, les privilèges confirmés, les droits éclaircis, les rangs assignés, quand la nation, heureuse et respectée, jouit de la gloire au-dehors, de la paix et du commerce au-dedans, lorsque dans la capitale un peuple immense se mêle

toujours sans jamais se confondre, alors on commence à distinguer autant de nuances dans le langage que dans la société. ... C'est ce qui arriva aux premières années du règne de Louis XIY. Le poids de l'autorité royale fit rentrer chacun à sa place: on connut mieux ses droits et ses plaisirs; l'oreille, plus exercée, exigea une prononciation plus douce, une foule d'objets nouveaux demandèrent des expressions nouvelles: la langue française fournit à tout, et l'ordre s'établit dans l'abondance".

Rivarol acordă o importanță deosebită politicii lingvistice definite de către legislator, căruia laureatul Academiei din Berlin îi atribuie o funcție determinantă în acest domeniu. În afară de rolul pe care Rivarol îl conferă statului în problemele lingvistice – prin care se înscrie în tradiția clasică franceză – acordă și un rol special – și aici se dovedește modernitatea sa – raporturilor care se creează între o limbă și vorbitorii săi.

¹² Standardizarea poate fi monocentrică (presupune existența unei singure norme în una și aceeași perioadă de timp) sau policentrică (prevede existența simultană a mai multor norme). De asemenea, standardizarea poate fi endonormativă (bazată pe modelul nativ) sau exonormativă (bazată pe modele străine de uzaj). Pentru mai multe detalii vezi: W.A. Stewart, *A sociolinguistic typology for describing National Multilingualism.*, In: J.A. Fishman (ed.), *Readings in the Sociology of Language*, The Hague, Mouton, Paris, 1968, p. 531-545.

¹³ Este vorba despre limbile greacă, latină și araba clasică, considerate ca fiind baza educației și a civilizației.

¹⁴ 1) Limbă oficială (official function), 2) limbă regională (provincial function), 3) lingua franca (wider communication function), 4) limbă internațională (international function), 5) limbă națională (the capital function), 6) limbă vernaculară (group function), 7) limbă de predare (educational function), 8) limba ca obiect de studiu (school subject function), 9) funcția literară (literacy function) și 10) funcția religioasă (religious function).

¹⁵ În sens diferit de *protolimbă*.

¹⁶ Numită astfel după limba de comunicare utilizată în Antichitate în țările din partea de Est a Bazinului Mării Mediterane (idiom bazat pe dialectul atic al limbii grecești).